

OVČÍ VLNA

zpracování, barvení, suché i mokré plstění

Jana Šilarová

OVČÍ VLNA

zpracování, barvení, suché i mokré plstění

Jana Šilarová

Grada Publising

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **restně stíháno**.

OVČÍ VLNA

zpracování, barvení, suché i mokré plstění

Jana Šilarová

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7
obchod@grada.cz, www.grada.cz
tel.: +420 234 264 401
jako svou 8637. publikaci

Text a fotografie: Jana Šilarová
Sazba a grafická: úprava: Monika Davidová
Odpovědná redaktorka: Jana Minářová

Počet stran 112
První vydání, Praha 2021
Vytiskla tiskárna FINIDR, s.r.o., Český Těšín

Grada Publishing, a.s., 2022
Cover Design © Monika Davidová, 2022

Doporučení a pracovní postupy v této knize byly autorkou ověřeny, přesto nelze za ně převzít zodpovědnost. Autor ani nakladatelství neručí za jakékoliv věcné, osobní ani majetkové škody. Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.

ISBN 978-80-271-6624-4 (pdf)

ISBN 978-80-271-2112-0 (print)

OBSAH

Úvod	4
O vlně	8
Praní vlny	10
Česání vlny	12
Barvení vlny	14
Svět barev	22
Začínáme	24
Vlnění	28
Konturovací pramínky	33
Kudrny	34
Potažení drátku	35
Silnější šňůrky	36
Kuličky se vždycky hodí	37
Kuličky s překvapením	39
Tkaní na rámu	42
Plstění jehlou	45
Věneček pro vílu	46
Jednoduché figurky	50
Anděl	50
Víla	53
Stojící postavička	58
Lesní skřítek	60
Sněm skřítků	62
Mokrě plstění	66
Barevný kruh	68
Mandala ročních dob	70
Svatojánský kruh	73
Podsedák na židli	79
Plstění na formě	87
Jednoduchá miska	87
Miska se vzorem	92
Miska s uchem	96
Kabelka	98
Domácí botky	104
Na závěr	112

ÚVOD

Tato publikace vznikla jako další přepracované vydání knihy o zpracování ovčí vlny. Některá fakta se zde objeví znovu, především ta obecně platná a historická. Představené projekty a přípravné práce jsou uchopeny nově a předány tak, aby přinesly čtenáři co nejvíc fantazie a radosti z vlastní tvorby.

Na úplném začátku se opět vrátíme do historie. Je velmi pravděpodobné, že když se člověk – lovec stal pastevcem a chovatelem dobytka zjistil, že místo kůže zabitých zvířat může použít a zpracovat srst – vlnu. Materiál, který se dá plstít, sepříst v přízi a dále např. vázat v koberce a tkát. Jedním z nejstarších dochovaných nálezů plstěného výrobku jsou textilie, objevené ve střední Asii v Pazyryku z 5. stol. př.n.l.

Krásná legenda o vzniku plstění je i tato:

Praotec Noe přestál potopu světa se všemi zvířaty v těsném prostoru své archy. Když mohl prvně vstoupit opět na zemi vypustil všechna zvířata a tu spatřil prazvláštní tkaninu, souvislou látku, jakou ještě nikdy předtím neviděl. V místech, kde zvířata stála, byla silná vrstva zvířecích chlupů, pošlapaná a zplstěná jejich kopýtky.

Plstění má svou velkou tradici v asijských národech, především to byly kočovné nomádské kmeny např. v Mongolsku, Turkmenistánu... Pro nomády plstění vždy bylo a je až dosud součástí denního života a kultury. Jejich obydlím je velký přenosný stan – jurta. Jméno jurta je původně z ruštiny JURT. V Mongolsku se tento stan nazývá GER. U nás se běžně používá název jurta. Je postavena z dřevěné skládací konstrukce a celá je pokryta silnou vrstvou zplstěné vlny. Vlna výborně izoluje a chrání proti dešti a vlhku.

Život v jurtě je uzpůsobený všednímu životu a každodenním potřebám kočovných pastevců.

Je zajímavé se na chvíli zastavit nad některými zvláštnostmi, které tato jednoduchá stavba umožňuje. Nejvýraznějším aspektem je kruhové řešení stavby, což znamená, že nejsou nikde žádné ostré hrany ani kouty, podobně jako v indiánském stanu. Uprostřed je vždy oheň, kamna. Za mnohá století existence jurty se z ní stal posvátný malý vesmír. Mongolové považují střechu svého obydlí za nebeskou a otvor s korunou za Slunce, oko nebeské, ze kterého přichází světlo.

Ranní úlitba bohům do ohně je rituál, při kterém dochází ke spojení páry s kouřem ohniště, ten stoupá vzhůru k božstvu. Do ohně se nesmějí házet žádné odpadky, nesmí se v něm přehrabovat, žádný cizí člověk si nesmí z něho zapálit světlo. Vstup do jurty je obvykle z jižní strany, z pohledu příchozího je pravá část obydlí ženská, levá mužská. V pravé části se odehrává příprava jídla, péče o děti, šití... Muži jsou uvnitř podstatně méně a věnují se hlavně výrobě a opravám koňských postrojů. Přímo naproti vchodu je „svatý kout“ – oltář s obrázky nebo soškami uctívaných bytostí, fotografiemi předků, příbuzných i oblíbených koní. Hosté bývají uvedeni do její levé části. Čím váženější host, tím je usazen dále od vchodu a blíže k oltáři. Při vcházení dovnitř není slušné si stoupnout na práh. Vnitřek příbytku zdobí a současně i vyhřívají krásné koberce.

ÚVOD

U kočovných kmenů posloužily koberce i jako stůl a jejich význam byl víceúčelový. Kmen byl doma tam, kde se právě usadil a koberec sloužil i jako prostředek k vytvoření zvláštního osobního prostoru, teritoria. Můj koberec je důvěrně známý a „uchopený“ kus prostoru, mobilní kus vlastní země.

Bylo by zajímavé zamyslet se i nad rozdílem vnímání prostoru a času těchto lidí v porovnání s evropským způsobem života, s naším typickým hromaděním věcí a majetku. Ale toto nechť je ponecháno každému z nás, k vlastnímu bádání a přemýšlení...

Za zmínku stojí i koberce vázané a tkané, které se staly žádaným artiklem kupců, sběratelů a muzeí. Jejich původní originalita byla časem poznamenána produkcí na zakázku. Naproti tomu plstěné koberce zůstaly mimo tento hlavní zájem a zachovaly si tradiční charakter. Dodnes se vyrábějí podomácku a mimo dosah komerčních vlivů. (Kazachstán, západní Mongolsko, ruský Altaj, Uzbekistán...) Nebyly vyráběny pro obchodování, pouze pro vlastní potřebu. Můžeme se setkat s tradičním způsobem plstění, který nevyžaduje žádné technické pomocníky, stačí ovčí vlna, lidské ruce, horká voda, na větší kusy je výborným pomocníkem kůň. *Doporučené video: Mongolian Feltpmaking – YouTube*

Plstěné koberce jsou plné vzorů, vytvářejí se z barvené ovčí vlny, většinou je to ženská práce. Zajímavé by bylo zabývat se i symbolikou pradávných vzorů, tvary i barvy v kobercích nejsou náhodné, ukrývají v sobě víc, než můžeme pouhým okem odhalit. Nejen zvláštní harmonii v pravidelnosti, ale i hlubší význam jednoduchých forem můžeme cítit i objevovat.

Velkou předností vzorů je jejich jednoduchost a zřetelnost. Hodně inspirace můžeme najít také u našich blízkých sousedů v Maďarsku, kde je plstění tradiční řemeslnou technikou.

I já jsem se k plstění a zpracování ovčí vlny dostala díky maďarským přátelům, kteří působili v Maďarském kulturním středisku. Tam se donedávna pořádaly velmi zajímavé kurzy tradičního plstění.

Při těchto setkáních jsem se naučila to nejdůležitější. Pracovat s ovčí vlnou bez zbytečných pomůcek, jen s co nejjednoduššími prostředky. Tak jsem mohla poznat, že největší schopnost je v nás samých a že k naplnění myšlenky i představy potřebujeme především otevřenou mysl a cit, k dokončení pak značnou dávku fyzické síly a trpělivosti. Při plstění můžeme tvořit, ale zároveň je třeba i tvrdě zapracovat.

Vlna potřebuje naše „naslouchání“, není lehce měřitelná (množství je dost často potřeba odhadnout), pro někoho bude nejtěžší vzít do dlaní správně velký kus. A pro tuto schopnost potřebujeme vypěstovat v sobě cit. Ten souvisí především s tím, jak to máme uspořádané uvnitř sebe, jestli něco moc rychle chceme, nebo jsme ochotní nespěchat. Jestli na sebe dokážeme nechat působit prostor, čas, vůni, barvy, ovce na zahradě, špínu při praní vlny a její přípravu, jestli chceme prožít ten zázrak proměny hrubé vlny plné slámy a ovčích bobků v jemný, čistý, něžný na dotek, vlněný dárek.

A možná si i všimneme, že se stáváme součástí něčeho krásného, že začínáme patřit mezi ty, kdo prožívají radost jako součást svého života, že něco z nás odpadlo, co nás dřív tížilo, možná nás i jednou napadne, že svůj všední život můžeme změnit, zjednodušit a prosvětlit tvůrčím přístupem ke všemu.

Jana Šilarová

O VLNĚ

Toto povídání je určeno především pro ty z nás, kdo mají na zahradě ovečky jako „sekačky na trávu“ a nevědí, co s ostříhanou vlnou. Mohli bychom se tedy naučit, jak zpracovat vlnu bez nákladů a ku prospěchu a zkvalitnění našeho života. Potřebujeme na to pouze čas a trochu fyzické práce.

Naše ovečky „sekačky“ bývají většinou ovce z různě zkřížených plemen. Pokud máme možnost čistého plemene, pak je dobré vědět, že jsou plemena masná a plemena, u kterých je pro další zpracování zajímavým produktem především vlna.

U masných plemen bývá vlna většinou dost nekvalitní a často se využívá na průmyslově vyráběnou izolaci přírodních staveb apod.

U druhé skupiny plemen je u nás velmi ceněná pro svou kvalitu Merino vlna. Bývá dlouhá a velmi jemná. Vhodná je na předení i na plstění. Výrobky z Merino vlny jsou příjemné na tělo, proto se z ní vyrábí i různé druhy spodního prádla jak pro miminka, tak pro děti a dospělé. U tohoto plemene se dá v rámci ročního stříhu získat od ovce až 6 kg rouna, od berana až 12 kg. Rounem nazýváme čerstvě ostříhanou vlnu. Kdo je mistrem ve stříhání, dokáže ovci ostříhat tak, že rouno zůstane v jednom kuse.

Měli bychom vědět, že se ovce dožívají 10–12 let a vlna se stříhá většinou dvakrát do roka. Kvalitu vlny určuje nejen plemeno, ale i míra zašpinění. Kdo chová plemeno na vlnu, snaží se držet ovce v čistém prostředí a krmení uzpůsobí tak, aby seno nepadalo ovčím za krk. Dostat z rouna například bodláky je velmi nesnadné a vlna se tím může znehodnotit.

V našem případě, kdy máme dvě až tři ovečky na trávu, je dobré vědět, že použít můžeme vlnu jakékoli kvality. Musíme jen vědět, na co je dobrá. Než se pustíme do samotného praní, je nutné rouno roztřídit. Nejlepší a nejčistší část bývá hřbetní, ostatní je většinou podřadná. Pro jednoduchost si popíšeme tři stupně rozlišení kvality a jejich použití.

VLNA 1. STUPNĚ KVALITY

Vlastnosti:

Dlouhý vlas (10–15 cm), jemná na dotek, čistá i po stříhu. Může být místy mírně znečištěná senem nebo trávou, ale po vyprání bude krásně bílá a bez nečistot. Po vyčesání kartáči nebo po mykání na česačce je připravena na předení nebo plstění, případně na barvení. V minulosti se předla i nevypraná. Pro nás je důležité umět rozpoznat nejkvalitnější část vlny. Ze stříženého rouna to bývá hřbetní část. Vyplatí se tuto část po stříhu hned oddělit a uložit zvlášť.

VLNA 2. STUPNĚ KVALITY

Vlastnosti:

Kratší vlas, středně jemná na dotek, ostřejší a trochu štípaná (občas jsou v ní i hrubá vlákna, šedivá nebo černá).

Mívá větší podíl různých drobných travin, sena, může být znečištěna výkaly. Po vyprání nebývá čistě bílá. Stále je však žádoucí ji vyčesat na kartáčích nebo na česačce. Vzniklý česanec můžeme použít na hrubší plstění například vložky do bot, boty apod. Výborná je také jako výplň matrací, polštářků, hraček.

Chceme-li ji přesto sepříst, jistě můžeme. Příze bude ostřejší, vhodná např. na háčkové botky, tašky... Sepředeme-li silnější, a třeba i hodně nestejnou přízi, můžeme ji použít na tkaní koberce apod. Ze stříženého rouna to může být z boků, ale i z celé ovce.

VLNA 3. STUPNĚ KVALITY

Vlastnosti:

Bývá to ta část z ovečky, která je kolem nohou a zadku. Vlna je krátká, hodně znečištěná a plná trávy, sena = „zakrmená.“

Z jedné ovečky nebývá této vlny mnoho. Takovou vlnu jsem jen namočila a nechala si z ní hnojivo na zahrádku, zbytek mokré a neprané jsem použila při stavbě zahradního jezírka pod folii. Můžeme ji také vyprat, usušit a vyplnit s ní například pelíšek pro kočky, psa apod. V nejkrajnějším případě odevzdat Zemi a zakopat, časem se rozloží. V kompostu nedělá úplně dobrou službu, rozklad trvá několik let.

Na samotné praní budeme potřebovat vědro na namočení vlny, nejméně tři velké škopky nebo vaničky na praní a přísun vlažné vody. Voda může být odstátá, nejlépe dešťová, sluníčkem ohřátá. Nemáme-li čistou dešťovou, vezmeme jakoukoli, a pokud je příliš tvrdá, můžeme ji změkčit přidáním **malého** množství sody. Velký kus plátna – staré cíchy, prostěradla nebo velkého ubrusu na sušení vyprané vlny. Na tento den si také „objednáme“ slunečné teplé počasí, bude nám velkým pomocníkem.

PRANÍ VLNY

Připravíme si vědro (15 l) na namočení vlny. Namočení přes noc někdy postačí, pokud je vlna v dobrém stavu. Jinak můžeme nechat i několik dní. Vlnu v množství asi do půl vědra zalijeme vlažnou vodou, nejlépe čistou dešťovou, ne zelenou.

Pokud máme zahrádku, můžeme tuto první lázeň použít jako výborné hnojivo na záhony, nejlépe na rajčata, okurky...aj. (Hnojivo je třeba naředit 1:1) Stará zkušenost praví, že nejlepším rozpouštědlem na špínu je moč. Dobré je nechat vlnu namočenou den, noc, den, noc a občas počurat. Tento starobylý recept se velmi osvědčil.

V den praní začneme tak, že slijeme vzácné hnojivo do konví a do vědra s vlnou přidáme čistou vlažnou vodu.

Vlna **nesmí zažít tepelný šok**, proto po celou dobu praní se snažíme pracovat s vodou vlažnou a **teplotu neměnit**.

Poté si vezmeme pouze hrst vlny a budeme ji proplachovat v čisté vodě, rukama rozčechrávat pod vodou. Pohyb, který ruce dělají, je jako bychom chtěli vlnu rozebrat na nejmenší kousky, na samotná vlákna. Tím se krásně vyplaví nečistoty. Mačkáme pouze lehce, když ji chceme vyždímat a přendat do další lázně.

Praktické je mít několik velkých škopků a vlnu předávat z jedné lázně do druhé, vždy do čisté. Výborným pomocníkem jsou drobné dětské ruce, děti z této práce mají velkou radost, pokud je teplý a slunečný den, je příjemné být mokrá a vesele si poskočit.

Když je vlna promáchaná podle potřeby nejméně tak pětkrát i více podle zašpinění, můžeme ji rozprostřít na plátno na zahradě na trávu a slunce. Pokud to nelze, pak je dobré ji vyždímat ve ždímačce.

Po ždímání bude vlna téměř suchá a krásně načechraná.

Na dosušení v případě špatného počasí poslouží skládací sušák na prádlo. Pokud nám smysl pro čistotu nedá a budeme chtít použít nějaký prací prostředek, tak jen velmi opatrně a málo. Prostředek na praní vlny přidáme do vody před posledním mácháním a jen v případě velmi velkého znečištění. Opatrně proto, abychom úplně neodstranili lanolin, který má velký význam pro její voděodolnou schopnost. Ovčí vlna bez lanolinu se stane suchou a téměř mrtvou.

*Zajímavé a velmi šetrné je použít rostlinný saponát z mydlice lékařské (*Saponaria officinalis*).*

Tato krásná plevelnatá rostlina obsahuje poměrně velké množství saponinu. Dříve než byla rozvinuta výroba mýdla, používala se na mytí a praní. Nejčastěji se vezme kořen, který se nadrobno pokrájí a nechá se krátce (10–30 min) louhovat v horké vodě. Pro ochranu rostliny můžeme vzít celou rostlinu a kořen ponechat v zemi, i tehdy ji pokrájíme nadrobno a zalijeme horkou vodou. Necháme opět ustát a potom metličkou nebo zvonem na čištění odpadu protřepeme. Po chvíli vznikne bohatá pěna, přírodní saponát. Vodu i s pěnou slijeme přes síto do druhé lázně, v poslední pak vymácháme.

Mydlice lékařská
Saponaria officinalis L.

Tento jemný rostlinný prací prostředek je výborný právě na živočišná vlákna, pro vlnu tedy ideální. Po skončení praní můžeme všechnu vodu bez obav rozlít do záhonů. Mydlici najdeme často kolem řek, kolem silnic, je to velmi vitální rostlina, kterou poznáme spolehlivě v době květu, kvete v červenci až srpnu.

Konec jara a celé léto je ideální na praní vlny, s vodou je nám dobře a vlna venku dobře prosychá. Tento aspekt je jedním z mnoha dalších, které bychom mohli při naší práci postřehnout.

Mydlici spolehlivě poznáme podle květů

Každá činnost s vlnou má své správné období a my tak můžeme prožít sami sebe v koloběhu ročních dob a spolupracovat s počasím, zahradou a zvířaty. Když můžeme propojit práci na zahradě s rukama v hlíně s praním vlny, ruce si při praní nejen vyčistíme, ale i ošetříme lanolinem, který je obsažen ve vlně. Při takto šetrném praní si její vlna částečně ponechává i nadále. Předení a tkaní si můžeme nechat na dlouhé zimní večery, jako tomu bylo dříve.

